ڊاڪٽر الطاف جوکيو
[استاد، سنڌي شعبو: غلام رباني آگرو گورنمينٽ ڊگري ڪاليج ڪنڊيارو]

پڙهڻ (Reading) واري مهارت ۾ بي معنيٰ لفظ (Nonwords) جو ڪردار

(The role of non-words in Reading skill)

Abstract:

The decoding of letters to sounds and reading words with frequency connecting their sounds is very much important in the reading skill.

Such students of ECE (Early Child Education) level who are fluent in reading can easily comprehend the words. But those who are not or less skilled in reading, are unable to comprehend sentences and paragraphs completely and easily.

It is proved in various researches that the education system is impossible to be upgraded and developed until and unless the effective system of examination is not implemented and enforced. So, for assessing the level of students of decoding the words' Formative or Ongoing assessment is significant.

Regarding decoding of words as it enhances reading skill, the Non-words activity is suggested for giving more emphasis on non-sense words which will help us to fight destructive element of cramming also.

In this paper the technique for making non-words is shared. It is highly recommended, therefore, decoding of non-words activity in ECE Level Curriculum may be included.

تعارف:

پڙهڻ واري مهارت ٻين ٽن مهارتن: ٻڌڻ، ڳالهائڻ ۽ لکڻ سان سلهاڙيل هجڻ سبب، مرڪزي حيثيت رکندي آئي آهي. تنهنڪري تعليم جي ميدان ۾ انهيءَ مهارت تي ڌيان ڏيڻ لاءِ ڪجهه معيار جوڙيا ويا آهن. انهن معيارن ۾ پڙهڻ جي پنجن جزوي مهارتن تي ملڪو حاصل ڪرڻ لاءِ شروعاتي ٽن جزوي مهارتن: صوتي سڃاڻپ، آوازن جي ڄاڻ ۽ رواني‌ءَ تي مبني هڪ سرگرمي 'بي معنيٰ لفظن جو پڙهڻ' متعارف ڪرائي وئي. هن سرگرميءَ ۾ ابتدائي درجن (ECE) جو ٻار اکر کان

آواز ۽ انهن کي ملائي پڙهڻ جي ڪوشش وٺي ٿو. جنهن سان ٻار ۾ (اکر ۽ آواز جي تعلق واري سڃاڻ) ڊيڪوڊنگ (Decoding) جي سگهه وڌي ٿي. ٻارن ۾ اهڙي سگهه جانچڻ لاءِ هڪ طريقه ڪار پڻ رکيو ويو آهي. هن سرگرميءَ سان ٻار اهڙن لفظن کي پڙهڻ جي ڪوشش ڪري ٿو جيڪي هن ڪڏهن به نه ڏٺا يا نه پڙهيا آهن.

هن موضوع جو دائرو هيٺين سوالن تي جوڙيو ويو آهي:

- ? بي معنيٰ لفظ مان ڇا مراد آهي؟
- ? بي معنيٰ لفظ پڙهائڻ جو ڪهڙو مقصد آهي؟
- ? بي معنيٰ لفظ جوڙڻ جو ڪهڙو طريقه ڪار هجڻ گهرجي؟
- ? هيءَ سرگرمي ڪيئن جاچي سگهجي ٿي؟

پڙهڻ واري مهارت جو پس منظر:

ابتدائي درجن (Early Child Education) نسبت سنڌي ٻوليءَ ۾ بي معنيٰ لفظ جو رواج ’سنڌ ريڊنگ پروگرام‘ جي ڪوشش جو نتيجو آهي. اهو پروگرام يو.ايس.ايڊ ۽ سنڌ حڪومت جي تعاون سان ’پاڪستان ريڊنگ پراجيڪٽ‘ بعد خاص طور سنڌ ۾ سروي ۽ تحقيق جي بنياد تي شروع ڪيو ويو. هي پروگرام ٻولي پڙهڻ يا پڙهائڻ جي چئن مهارتن: ٻڌڻ (Listening)، ڳالهائڻ (Speaking)، پڙهڻ (Reading) ۽ لکڻ (Writing) مان رڳو پڙهڻ (Reading) تي مبني رکيو ويو آهي. پڙهڻ جي مهارت کي انهيءَ ڪري مرڪوز ڪيو ويو ته انهن ٽنهي مهارتن مان پڙهڻ (Reading) واري مهارت ان سبب مرڪزي حيثيت رکندڙ آهي جو ان جي دائري اندر ٻين مهارتن جي شموليت به رهي ٿي يا شامل ڪري سگهجي ٿي.

ٻوليءَ جون مهارتون:

ٻولي سکڻ يا سيکارڻ ۾ ٻوليءَ جون چار مهارتون ڳڻيون وينديون آهن:

- ٻڌڻ (Listening)
- ڳالهائڻ (Speaking)
- پڙهڻ (Reading)
- لکڻ (Writing)

ٻوليءَ جي سکيا جي مرحلن جا به پاسا ٿين ٿا: (الف): لاڳت (Input) ۽ اپت (Output)، (ب): ڳالهائجندڙ (Spoken) ۽ لکجندڙ (Written)

(الف): لاڳت (Input) ۽ اپت (Output)

لاڳت/ Input	اپت/ Output
ٻڌڻ/ Listening	ڳالهائڻ/ Speaking
پڙهڻ/ Reading	لکڻ/ Writing

لاڳت/ Input: هن ۾ ٻڌڻ ۽ پڙهڻ جون مهارتون اچي ٿيون وڃن. لاڳت/ Input کي Reception بہ ڪوٺيو ويندو آهي. جنهن کي 'ملڻ' چئي سگهجي ٿو. يعني ٻار کي جيڪو ڏجي ٿو/ لاڳت ڪجي ٿي تہ هو اهو حاصل ڪري ٿو وٺي.

اپت/ Output: هن ۾ ڳالهائڻ ۽ لکڻ جون مهارتون اچي ٿيون وڃن. اپت/ Output لاءِ Production بہ ڪم آندو ويندو آهي. جنهن کي 'ڏيڻ' چئي سگهجي ٿو. يعني ٻار تي جيڪا محنت ڪجي ٿي ۽ ان مان جيڪو ملي ٿو تنهن کي پيداوار ڪوٺي سگهجي ٿو.

(ب): ڳالهائجندڙ (Spoken) ۽ لکجندڙ (Written)

ڳالهائجندڙ/ Spoken	لکجندڙ/ Written
ٻڌڻ/ Listening	پڙهڻ/ Reading
ڳالهائڻ/ Speaking	لکڻ/ Writing

ڳالهائجندڙ (Spoken): هن ۾ ٻڌڻ ۽ ڳالهائڻ جون مهارتون اچي ٿيون وڃن. جنهن کي زباني/ Oral بہ سڏي سگهجي ٿو.

لکجندڙ (Written): هن ۾ پڙهڻ ۽ لکڻ جون مهارتون اچي ٿيون وڃن. جنهن کي ڇاپي/ Printed ڪوٺي سگهجي ٿو.

مٿئين پوري سلسلي جي جوڙ کي هيٺينءَ ريت ڏيکاري سگهجي ٿو:

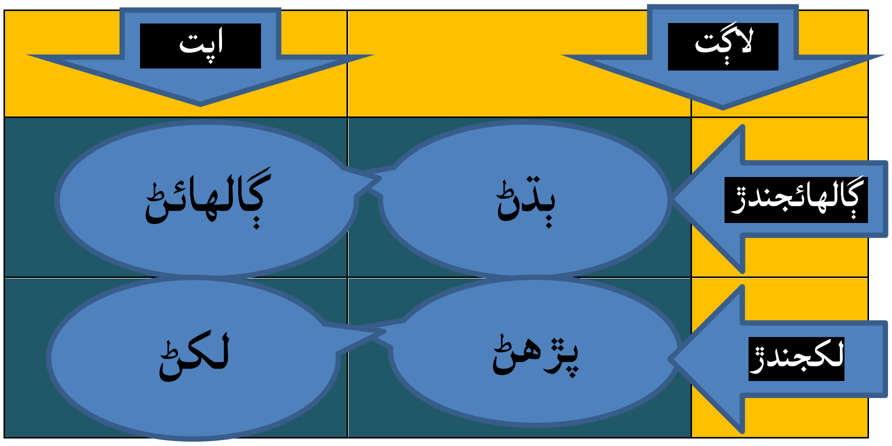

رابطي جي نسبت، ٻوليءَ جون چارئي مهارتون پاڻ ۾ ٻن پاسن/ دائرن سان سلهاڙيل آهن:

- رابطي جو رخ (لاڳت يا اپت)
- رابطي جو طريقو (ڳالهائجندڙ يا لکجندڙ) (1)

جديد تحقيق موجب انهن چئني مهارتن مان پڙهڻ (Reading) واري مهارت مرڪزي حيثيت واري ڄاڻائي وئي آهي. ڇاڪاڻ ته پڙهڻ واري مهارت ۾ جيڪي جزا شامل ڪيا وڃن ٿا، تن ۾ ٻڌڻ، ڳالهائڻ ۽ لکڻ واريون مهارتون سڌي يا اڻ- سڌيءَ طرح شامل ٿي وڃن ٿيون.

Basic literacy is the foundation children need to be successful in all other areas of education. Children first need to “learn to read” so that they can “read to learn.” That is, as children pass through the grade levels, more and more academic content is transmitted to them through text, and their ability to acquire new knowledge and skills depends largely on their ability to read and extract meaning from text. For example, math is an important skill, but using a math book requires the ability to read. Students are also increasingly required to demonstrate their learning through writing, a skill integrally tied to reading and reading comprehension. Moreover, a low level of literacy severely constrains a person’s capacity for self-guided and lifelong learning that is so important beyond the classroom walls into the world of adult responsibilities.(2)

پڙهڻ (Reading) جي مهارت جا جزا:

هن مهارت ۾ جيڪي جزا (Sub Skills) شامل ڪيا ويندا آهن، سي هن ريت آهن:

- صوتي سڃاڻ/ Phonemic awareness
- آوازن جي ڄاڻ/ Phonics
- پڙهڻ جي رواني/ Frequency
- لفظن جو ذخيرو/ Vocabulary
- پڙهي- سمجهڻ/ Comprehension

مٿيان جزا وري ٻين ننڍين جزن ۾ ڄاڻايا ويندا آهن. ان چوڻ ۾ ڪو وڌاءُ نہ ٿيندو تہ مجموعي طور ٻوليءَ جون ٻيون مهارتون، پڙهڻ واري مهارت سان سلهاڙجي وڃن ٿيون، ان ڪارڻ پڙهڻ واري مهارت کي مرڪزي اهميت حاصل آهي.

مسئلي جو بيان:

ڄاڻايل جزا بنيادي طور ’آواز ۽ اکرن‘ جي ڊيڪوڊنگ (ذهني سڃاڻ) سان سلهاڙيل آهن. ان خيال کان انهن پنجن جزن کي هيٺين ريت ورهائي سگھجي ٿو:

- آواز ۽ اکر سان سلهاڙيل (صوتي سڃاڻ ۽ آوازن جي ڄاڻ)
- لفظن جي سڃاڻ سان سلهاڙيل (پڙهڻ جي رواني، لفظن جو ذخيرو ۽ پڙهي سمجهڻ)

بي معنيٰ لفظ مان مراد اهڙو لفظ جيڪو سڃاڻڻ / ڊيڪوڊ ڪرڻ باوجود ٻوليءَ نسبت ڪا معنيٰ يا مراد نہ ڏئي سگھي.

A group of letters or speech sounds that looks or sounds like a word but that is not accepted as such by native speakers. (3)

اڪثر ٻار، بصري سگھہ موجب معنيٰ يا رٽي جي بنياد تي لفظ پڙهي وٺندو آهي، ليڪن بي معنيٰ لفظن کي پڙهڻ وقت ٻار درست ڊيڪوڊ ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. ٻار جي اهڙي ڪوشش سان اکر ۽ آواز جي ڊيڪوڊنگ وارو عمل سگھارو ٿئي ٿي. اکر ۽ آواز جي تعلق واري سڃاڻ جي عمل کي ڊيڪوڊنگ چئبو آهي.

Decoding refers to the process of translating a printed word into a sound. First, please read the following words aloud: *dog, table, jump*. This is an example of decoding regular words, and is sometimes called word *identification skill*. Regular words are commonly used words, i.e., words frequently found in printed material. Second, please read the following words, aloud: *blud, wight, frish*. This is an example of decoding nonwords (or decoding pseudowords), and is sometimes called *word attack skill*. Pseudowords are pronounceable based on phonics rules but are not real words. A highly similar task involves asking students to read words that they have never seen before—i.e., unfamiliar words.(4)

پڙهڻ جي مهارت وارن جزن ۾ جڏهن بي معنيٰ لفظ شامل ڪجن ٿا تہ ان ۾ مٿين ڄاڻايل جزن مان هيٺيان ٽي جزا شامل ٿين ٿا:

- بي معنيٰ لفظ سان سلهاڙيل (صوتي سڃاڻ، آوازن جي ڄاڻ ۽ پڙهڻ

جي رواني)

متئين سلسلي کي چارٽ جي صورت ۾ هيٺين ريت رکي سگهجي ٿو:

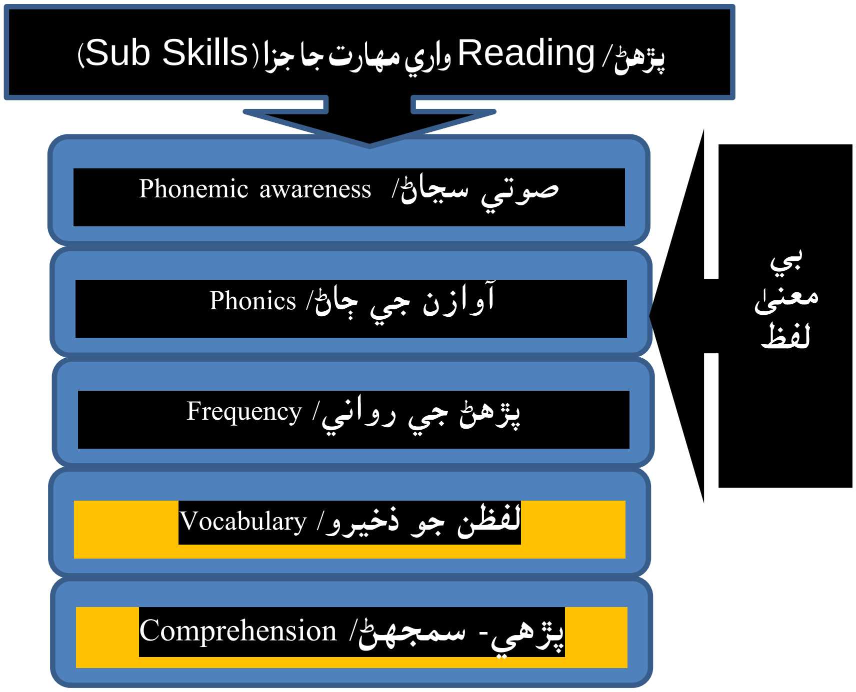

ڏنل چارٽ موجب اهو ڏيکاريو ويو آهي ته بي معنيٰ لفظ، پڙهڻ (Reading) جي ٽن جزن (Sub Skills) سان سلهاڙيل آهن. يعني بي معنيٰ لفظ، اکر ڪان آواز (Phonics) ۽ لفظي جوڙجڪ سبب، پڙهڻ جي ٽن جزن تي مرڪوز رهن ٿا.

بي معنيٰ لفظن ۾ ڊيڪوڊنگ وارو عمل اهم آهي. فطري طور، ابتدائي درجن واري ٻار سامهون جڏهن ڪوبه اکر سامهون ايندو آهي ته ان کي ڏسندي ئي هن جو ذهن ڪم ڪرڻ شروع ڪندو آهي ۽ ان جي اکر سان ڳنڍ آواز جو عڪس (Image) ترندي ئي اچاري وٺندو آهي. ان اهڙي عمل کي ڊيڪوڊنگ چئبو آهي.

In the very earliest stages of word reading development there may be a strong association between the rate of growth in cognitive processing, print knowledge, and decoding skills.(5)

عام طور ڏٺو اهو ويو آهي ته اڪثر ٻار پنهنجي ڪلاسن جا سنڌي سبق برزبان طوطي وانگر پڙهي ويندا آهن: پر جڏهن ان سبق مان ڪوبه لفظ بورڊ يا ڪاغذ تي لکي يا ڪتاب تي آڱر رکي ٻار کان معلوم ڪجي ٿو ته ٻار ان لفظ کي پڙهڻ ۾

منجهندو آهي. ان مان اهو بہ خيال جڙي ٿو تہ استاد ٻارن کي سبق پڙهڻ ۾ رٽي واري عمل کي روڪڻ بجاءِ ڇڙڪ هڻي ڏيندا آهن. اهڙي عمل کي روڪڻ لاءِ هيءَ بي معنيٰ لفظ جي پڙهڻ جي سرگرمي تجويز ڪئي وئي آهي.

تحقيق مان اها ڳالهہ بہ ثابت ٿي آهي تہ جيڪي ٻار پڙهڻ ۾ وڌيڪ رواني (Fluency) رکن ٿا، انهن جي پڙهي- سمجهڻ (Comprehension) واري قوت بہ بهتر رهي ٿي. ان سبب ٻارن جي روانيءَ تي توجہ ڏيڻ تمام لازمي آهي.

بي معنيٰ لفظ، 'پڙهڻ' واري مهارت ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿا. هن ۾ اهڙا لفظ ٻار کان پڙهايا ويندا آهن، جن جي ڪابہ معنيٰ نہ هوندي آهي. هونئن فطري طور ٻار اسڪول اچڻ کان اڳ پنهنجي ماحول مان ڪافي با معنيٰ لفظ ڪٺي ايندو آهي؛ ان بنياد تي ڪافي لفظن کي سماجي معنائن سان ڄاڻي ٿو. ڪي ٻار بصري قوت سان لفظ پڙهي بہ ويندو آهي ليڪن انهن جي ڊيڪوڊنگ واري قوت ايتري سگهاري نہ هوندي آهي.

جڏهن ٻار جي سامهون اهڙا لفظ ڏجن ٿا جيڪي هن نہ ڪڏهن ٻڌا يا پڙهيا، ظاهر آهي تہ هو ذهن کي زور ڏيندي، ان لفظ کي پڙهڻ لاءِ ڪوشش ونندو. هن جي ڪوشش اکر کان آواز ۽ انهن جي جوڙ (Blending) واري رهندي. يعني پهرين اکر جي آواز کي ڊيڪوڊ ڪندو ۽ بعد ۾ انهن آوازن کي جوڙي بي معنيٰ لفظ پڙهڻ جي ڪوشش ونندو. ان پڙهڻ دوران ٻار جي پڙهڻ جي رواني ڏسي ٻار جي اکري يا لفظي سڃاڻ جانچي بعد ۾ هن کي تاڪيد يا راهہ ڏئي سگهجي ٿي.

مسئلي جا سوال:

- اسان جو ٻار پڙهڻ واري معاملي ۾ ڪٿي بيٺو آهي؟
- ڇا ٻار کي پڙهائڻ کان اڳ ڪنهن آزمائشي ٽيسٽ وٺڻ جي گهرج پوي ٿي؟
- ڇا بي معنيٰ لفظ ٻار کي پڙهائڻ سان ڪو فائدو ٿي سگهي ٿو؟
- ڇا بي معنيٰ لفظ ٻار جي نصاب ۾ شامل ڪرڻ جي گهرج آهي؟
- بي معنيٰ لفظ ڄاڻڻ لاءِ معيار جي تعيّن جي ڪيتري گهرج آهي؟

مسئلي جو پيماس:

تحقيق مان ثابت ٿيو آهي تہ خواندگيءَ جو سيکڙو تڏهن درست انداز ۾ وڌندو، جڏهن امتحاني سلسلو (Assessment) سڌاريو ويندو. نهايت افسوس سان

چوٿو ٿو پوي تہ اسان وٽ امتحاني سرشتو اهو ساڳيو پيو هلي جيڪو پراڻو ۽ مدي خارج آهي؛ جنهن ۾ صرف لکڻ واري مهارت (Writing Skill) جانچي ويندي آهي. 80 واري ڏهاڪي کان اڳ پرائمري درجن ۾ زباني امتحان (Oral Exam) جو تصور هوندو هيو. هاڻ اهو بہ نہ رهيو آهي. ضرورت ان ڳالهہ جي آهي تہ امتحاني سلسلي ۾ چئني مهارتن کي نظر ۾ رکي ڪو سائنسي سرشتو (Scientifical System) جوڙڻ کپي.

پاڪستان ۾ آغا خان يونيورسٽي ايگزيمنيشن بورڊ ۽ وفاقي ايگزيمنيشن بورڊ ۾ اڄڪلهہ سائنسي طريقي سان سوالي پيپر جوڙن پيا ۽ ان ئي ڪمپيوٽرائزڊ طريقي سان جوابن جي چڪاس (Assessment) ٿئي پئي. ان نظام ۾ ڪاپي ڪرڻ واري ماحول ۽ رٽي هڻڻ واري عادت کي ميسارڻ لاءِ سائنسي طريقا ڪيا ويا آهن. پر اسان وٽ ٻيا ايگزيمنيشن بورڊ ان خفي ۾ پوڻ ۽ پنهنجن رکيل مفادن تان هٿ کڻڻ نہ ٿا گهرن.

پڪ ڄاڻو تہ تعليم جو نظام تڏهن ئي سڌري سگهي ٿو جڏهن امتحاني طريقہ ڪار کي حالتن پٽاندر تبديل ڪريون. ان معاملي ۾ سنڌ حڪومت کي سنجيدگيءَ سان سوچڻو پوندو.

ابتدائي ٻار ۾ جيڪڏهن پڙهڻ واري مهارت سڌري نہ ٿي تہ پوءِ اڳتي ڪلاسن ۾ ان ٻار جي حالت ڪافي مونجهارن جو شڪار رهي ٿي.

Acquiring literacy becomes more difficult as students grow older; children who do not learn to read in the first few grades are more likely to repeat grades and to eventually drop out of school. That is, if strong foundational skills are not acquired early on, gaps in learning outcomes (between students who have mastered foundational reading skills and those who have not) grow larger over time (Adolf, Catts, & Lee, 2010; Daniel et al., 2006; Darney, Reinke, Herman, Stormont, & Ialongo, 2013; Scanlon, Gelzheiser, Vellutino, Schatschneider, & Sweeney, 2008; Torgesen, 2002). The common metaphor of “the rich get richer and the poor get poorer” is often quoted in discussions of the disparities that occur between fluent and nonfluent readers for children who are unable to acquire reading and comprehension skills in the early grades (Gove & Wetterberg, 2011). [(6)]

اسان وٽ ڪافي ٻين ملڪن يا خاص طور تي يو.ايس.ايڊ جا پروگرام هليا آهن ۽ هلندا رهن ٿا، ليڪن افسوس سان چوڻو ٿو پوي ان جي ڪڍيل سائنسي نتيجن کي بجاءِ عمل ۾ آڻڻ جي صرف ڪاغذن جي صورت ۾ ڪبٽن جي زينت بڻائي رکندا آهيون. ان صورت ۾ ضرورت ان ڳالهه جي آهي تہ انهن پروگرامن جي سٺن پاسن کي ڪٽي تعليم يا ٻين ڪاتن ۾ عمل آڻڻ لاءِ سنجيده ڪوششون ٿيڻ گهرجن.

تازو پرائمري سطح تي پوري ملڪ ۾ ’پاڪستان ريڊنگ پراجيڪٽ‘ ۽ خاص طور سنڌ ۾ سنڌ حڪومت جي تعاون سان ’سنڌ ريڊنگ پروگرام‘ هلي پيو. هي پروگرام پنجتي پيل، خاص طور 2010ع واري ٻوڏ ستايل علائقن جي پرائمري سطح تي سائنسي انداز سان ڪم ڪري پيو. ان پروگرام جي شروعات ابتدائي ڪلاس جي شاگردن جي چڪاس (Early Grade Reading EGRA سان (Assessment (Assessment ڪيو ويو. ان مان مراد اها آهي تہ ٻهرين ٻار جي سطح کي سائنسي انداز ۾ جانچي، ٻار ۾ موجود ڪمين ڪوتاهين واري خال پرڻ لاءِ تعليمي سرگرمين ذريعي ان کي تعليم جي ويجهو آڻجي.

ڄاڻو ٿا تہ ٻارن جا بہ ٽي قسم هوندا آهن، جن سبب ٽي گروه جوڙڻا پوندا آهن:

هوشيار (Developing)

سست (Dormant)

جڏا (Underground)[7]

ان حوالي سان ٻارن کي گڏ ڪٽي هلڻ لاءِ هڪ سلسلو جوڙڻو پوندو آهي ۽ چڪاس جو بہ هڪ طريقہ ڪار رکڻو پوندو آهي. بهرحال، پڙهڻ واري مهارت کي سڌارڻ لاءِ مٿي ڄاڻايل پنجن ئي مرحلن مان گذرڻو پوي ٿو جنهن جو چوڙ ’پڙهي سمجهڻ‘ (Comprehension) تائين ٿئي ٿو.

مذڪوره موضوع (بي معنيٰ لفظ) پڙهڻ واري مهارت جي ٽن جزن تائين محدود ٿين ٿا، يعني ’صوتي سڃاڻ‘، ’آوازن جي ڄاڻ‘ ۽ ’پڙهڻ جي رواني‘.

پڙهڻ واري مهارت (Reading skill) ۾ بي معنيٰ لفظ جي اهميت

بي معنيٰ لفظ مان مراد ئي اهڙو لفظ آهي جنهن جي ڪابہ معنيٰ نہ هجي. پوري نندڍي ڪنڊ ۾ توڙي دنيا جي ٻين ٻولين ۾ سنڌي ٻولي پنهنجي حيثيت ۾ هڪ

نرالي ٻولي آهي. لسانيات جي نسبت سنڌي ٻوليءَ جون اهڙيون خاصيتون آهن، جيڪي ٻين ٻولين ۾ ورلي ملنديون. جهڙوڪ: صوتيات موجب 4 چوسڻا آواز (ٻ، ڄ، ڏ ۽ ڳ) ۽ صرفي توڙي نحوي ڪارج موجب هر لفظ جو آخري وينجن (Consonant) متحرڪ هجڻ وغيره. ان نسبت ڪنهن بہ لفظ جي زير، زبر يا پيش وغيره مٽائڻ سان ڪونہ ڪو بامعنيٰ لفظ سامهون اچي ٿو وڃي. ان صورت ۾ Phonics جي بنياد تي اکرن کي ملائي اهڙو لفظ جوڙڻ جيڪو ٻوليءَ ۾ ڪاٻہ معنيٰ نہ رکندو هجي، ڪافي مشڪل آهي! هن سرگرميءَ ذريعي ٻارن ۾ پڙهڻ واري مهارت جي نسبت Phonemic awareness، Phonics ۽ Fluency جاچي ويندي آهي.

بي معنيٰ لفظ جي پڙهڻ واري چڪاس ۾ ٻار لفظ کي ڏسڻ سان ڪوشش وٺندو تہ هن ۾ ڪهڙا اکر موجود آهن ۽ انهن جي ملائڻ (Blending of sounds) سان ڪهڙا آواز نڪرندا ۽ اهو ڪيتري رفتار سان پڙهڻ گهرجي. ٻار جي اهڙي مشق سان پڙهڻ وارا ٽئي جزا عمل ۾ ايندا.

بي معنيٰ لفظ جڏهن ابتدائي ٻار جي سامهون اچي ٿو تہ پهريون عمل اکر ۽ ان جي آواز کي ڊيڪوڊ ڪرڻ آهي، پوءِ انهن اکرن جي بنياد تي آوازن جي جوڙڻ (Blending) سان پد (Syllable) ۽ پدن ملائڻ سان لفظ جڙي ٿا پوَن. لفظ جي پڙهڻ ۾ بہ 'رواني' (Fluency) جاچڻ جو عمل تمام اهم آهي.

پڙهڻ جي حوالي سان تحقيق جي بنياد تي ان جا جزا پنج ڄاڻايا ويا آهن، جنهن جو آخري جزو پڙهي-سمجهڻ (Comprehension) آهي؛ ان جو ماقبل آخري جزو لفظن جي ذخيري (Vocabulary) جو تعلق معنادار لفظن سان ٿئي ٿو. ان سبب بي معنيٰ لفظ جي ان اهم جزي ۽ ماقبل آخري جزي 'لفظن جي ذخيري' سان ڪوبہ تعلق ناهي؛ ڇاڪاڻ تہ Vocabulary ۽ Comprehension مان مراد ئي پڙهي، سمجهڻ آهي. ان سبب بي معنيٰ جو تعلق پڙهڻ (Reading) جي صرف ٽن جزن سان رهي ٿو، جنهن ۾ ڊيڪوڊنگ واري عمل جو وڏو عمل دخل رهي ٿو. لفظ کي تيزيءَ سان پڙهڻ واري هن سرگرميءَ سان ٻار ۾ پڙهڻ واري قوت وڌي ٿي. اها ڳالهہ مسلّم آهي تہ جنهن صورت ۾ ٻار جي پڙهڻ واري رفتار تيز ٿئي ٿي تہ ان ۾ پڙهي سمجهڻ واري صلاحيت بہ سگهاري بڻجي ٿي.

ٻار جي پڙهڻ واري مهارت جي رواني (Fluency) جانچڻ وارو عمل هن کان اڳ ڪڏهن بہ نہ ٿي سگهيو آهي. اهو سڄو سارو ڪم/ Credit 'سنڌ ريڊنگ پروگرام' جي حصي ۾ اچي ٿو.

بي معنيٰ لفظ جي اهميت کي ڏسندي اها ڳالهہ محسوس ڪئي وئي آهي تہ هن کي نصاب (Curriculum) ۾ شامل ڪرڻ گهرجي. اهڙو اسم شامل ڪرڻ سان ٻارن ۾ ڊيڪوڊنگ واري عمل کي هٿي ۽ رٽي جي عادت کي ٻنڌو ڏئي سگهجي ٿو.

Over the course of an academic year, a set of parallel word and nonword reading tasks, constructed using curriculum-base measurement techniques and administered on a monthly basis, were capable of demonstrating individual change in decoding skill. (8)

دنيا جي 100 کان مٿي ملڪن ۾ ريڊنگ پروگرامن تي ڪم ڪندي، ابتدائي درجي جي ٻارن ۾ ڊيڪوڊنگ واري سگهہ وڌائڻ لاءِ اهڙي سرگرميءَ کي نصاب ۾ شامل ڪرڻ لاءِ ڪوششون ورتيون ويون آهن.

بي معنيٰ (Nonwords) **لفظ جوڙڻ جو طريقہ ڪار:**

بي معنيٰ لفظ جوڙڻ لاءِ سنڌي ريڊنگ پروگرام پاران شروع ۾ تہ اهو لازمي سمجهيو ويو تہ لفظ ننڍا يعني ٽي اکرا (ٽہ- پدا) هجن، بعد ۾ ٽي اکرا، پر ٻہ- پدا رکيا ويا. انگريزيءَ ۾ جيڪي لفظ چونڊيا ويندا آهن، سي بيشڪ ٽي لفظ تہ هوندا آهن، ليڪن هڪ پد يا ٻہ- پدا لفظ ٿين ٿا، تنهن ۾ بہ ڇوٽا سُر (Short vowel) شامل هجن ٿا. سنڌي ٻوليءَ ۾ جيڪڏهن ڇوٽا سر ڪم آڻي لفظ جوڙجن ٿا تہ يا بہ اکرا ۽ ٻہ- پدا بيهن ٿا، يا وري ٽي اکرا ۽ ٽي پدا لفظ بيهن ٿا. اهو سبب آهي تہ سنڌي ٻولي ۽ انگريزي ٻولي ٽوٽي ٻين ٻولين جي مزاج ۾ فرق آهي.

هيٺ سنڌي ٻولي ۽ انگريزي ٻوليءَ جا لفظ صورتخطيءَ جي خيال کان تقابلي رکجن ٿا:

انگريزي لفظ	سنڌي لفظ	اردو/ عربي
Duck	بَدَڪَ	بَطَخ

- انگريزي لفظ 'Duck': چار اکر/ Letters، هڪ پد/ Syllable، ٽي صوتيا/ Phonemes [/D/,/U/,/CK]
- سنڌي لفظ 'بَدَڪَ': ٽي اکر/ Letters، ٽي پد/ Syllable، ڇهہ صوتيا/

Phonemes [/ب/، /اَ/، /د/، /اَ/، /ڪ/، /اَ/]

- اردو/ عربي لفظ 'بَطَخ': ٽي اکر/ Letters ٻہ پد/ Syllable، پنج صوتيا/ Phonemes [/ب/، /اَ/، /ط/، /اَ/، /خ/]

تہ۔ اکرا بي معنيٰ جوڙڻ جا ٻہ امڪاني نمونا ٿي سگهن ٿا:

امڪاني ڇوٽن سُرن سان:

- هن ٽيڪنڪ ۾ جڏهن تہ۔ وينجن اکرا رکجن ٿا تہ ان جا پد (Syllables) وڏي ٿا وڃن، يعني بي معنيٰ لفظ ڇهہ۔ پدو ٿي ٿو وڃي، جيڪو ابتدائي ٻار لاءِ ڪافي مشڪل ٿي پوي ٿو. مثلاً:

ٽير	ڪڏب	مکج	نثم
نگهپ	گڙخ	يزچ	چجص
اقب	گعڙ	هشس	دفگ

شروع ۾ جڏهن هن ٽيڪنڪ کي ڪم آندو ويو ۽ چند اسڪولن ۾ ٽيسٽ پائلٽنگ (Test Piloting) ڪئي وئي تہ ان ۾ پڙهڻ واري چڪاس (Assessment) دوران ٻارن جو نتيجو تمام ڪمزور (Poor) آيو. ان بعد ان تي نظرثاني ڪئي وئي.

امڪاني ڊگهن سُرن (حرف علت: ا، و ۽ ي) سان:

تہ۔ وينجن اکرن بعد گڏيل راءِ اها بيهاري وئي تہ 'بي معنيٰ لفظن ۾ هڪ ڊگهو سُر (Long Vowel) ڪم آندو وڃي، جنهن بعد هيٺين ريت لفظ بيٺا:

بات	جاس	چوچ	واظ	ٽيگ
ڏاڍ	ڊيچ	ٿاگ	تيم	سوک
چزو	ٿاڳ	قرو	شاٽ	ازو
ڏيڪ	ڏاپ	زڪو	صوش	ذاٽ
ضان	قوپ	طسو	ڪاج	توع
غاط	عيچ	خيج	ضاد	پوگهہ
ضاجهہ	اوپ	نيس	ڍان	ٻاش
چاچ	مچو	عوت	توج	موڳ
توپ	ٽيش	ميڪ	تيق	ڪفو
فوش	ناپ	چوپ	پون	لوق

ڏکڻ سُرن سان تہ اکرا بي معنيٰ لفظ ٺاهڻ لاءِ هيٺيان ڍنگ (Techniques) رکي سگهجن ٿا:

’الف کان يي‘ تائين هر پهرئين اکر سان ڏگهو سُر ’آ‘ ملائڻ سان:

- ’الف‘ سان ’آ‘ ڏگهو سُر ملائيندي: آٻ، آپ، آٿ، آٽ، آڄ، آڃ، آع، آض، آگه وغيره.
- ’ب‘ سان ’آ‘ ڏگهو سُر ملائيندي: باٻ، باپ، باٿ، باٽ، باڄ، باڃ، باڃ، باڌ، باڎ وغيره.
- ’ٻ‘ سان ’آ‘ ڏگهو سُر ملائيندي: ٻاٻ، ٻاپ، ٻاٿ، ٻاٽ، ٻاڄ، ٻاڃ، ٻاڍ، ٻاز وغيره.

نوٽ: اهڙي ڍنگ سان پوري آئيوبيٽا جي اکرن سان سان ’آ‘ وارو ڏگهو سُر‘ ملائي ڪافي بي معنيٰ لفظ جوڙي سگهجن ٿا. ان صورت ۾ اهو خيال رکيو ويندو تہ جڙندڙ لفظ جيڪڏهن امڪاني طور ڪا معنيٰ رکندا هجن تہ اهي ڪٽي ڇڏبا.

’الف کان يي‘ تائين هر پهرئين اکر سان ڏگهو سُر ’او‘ ملائڻ سان:

- ’الف‘ سان ’او‘ ڏگهو سُر ملائيندي: اوٻ، اوپ، اوٽ، اوٿ، اوڄ، اوع، اوض وغيره
- ’ب‘ سان ’او‘ ڏگهو سُر ملائيندي: بوٻ، بوپ، بوٽ، بوٿ، بوڄ، بوڃ، بوڍ، بوگه وغيره.
- ’ٻ‘ سان ’او‘ ڏگهو سُر ملائيندي: ٻوٻ، ٻوپ، ٻوٽ، ٻوٿ، ٻوڄ، ٻوڃ، ٻوڍ، ٻوز وغيره.

نوٽ: اهڙي ڍنگ سان پوري آئيوبيٽا سان ’او‘ وارو ڏگهو سُر‘ ملائي ڪافي بي معنيٰ لفظ جوڙي سگهجن ٿا. ان صورت ۾ اهو خيال رکيو ويندو تہ جڙندڙ لفظ جيڪڏهن امڪاني طور ڪا معنيٰ رکندا هجن تہ اهي ڪٽي ڇڏبا.

’الف کان يي‘ تائين ترتيب سان هر پهرئين اکر سان ڏگهو سُر ’اي‘ ملائڻ سان:

- ’الف‘ سان ’اي‘ ڏگهو سُر ملائيندي: ايٻ، ايپ، ايٿ، ايڄ، ايڃ، ايع، ايز وغيره

- ’ٻ‘ سان ’اي‘ ڊگهو سُر ملائيندي: ٻيٻ، ٻيڀ،ٻ، ٻيٽ، ٻيٺ، ٻيڄ، ٻيڃ، ٻيڍ، ٻيگهہ وغيره.
- ’ڀ‘ سان ’اي‘ ڊگهو سُر ملائيندي: ڀيٻ، ڀيڀ، ڀيٽ، ڀيٺ، ڀيڄ، ڀيڃ، ڀيڍ، ڀيز وغيره.

نوٽ: اهڙي ڍنگ سان پوري آئيويتا سان ’اي‘ وارو ڊگهو سُر‘ ملائي ڪافي بي معنيٰ لفظ جوڙي سگهجن ٿا. ان صورت ۾ اهو خيال رکيو ويندو تہ جڙندڙ لفظ جيڪڏهن امڪاني طور ڪا معنيٰ رکندا هجن تہ اهي ڪٽي ڇڏبا.

زيرن زبرن کان سواءِ ’ڊگها سُر ’آ، او، اي‘ محدود ان حوالي سان رکجن ٿا، جو هي بي معنيٰ لفظ امڪاني پڙهڻيءَ لاءِ ٻارن جي اڳيان رکجن ٿا. ان صورت ۾ ٻار مختلف زيرن زبرن سان ’او، اُو، اَو‘ ۽ ’اي، اِي، اَي‘ وارا ڊگها سُر ڪم آڻي سگهي ٿو. يعني صورتخطيءَ جي خيال کان ’مد، واؤ مجهول ۽ يي مجهول‘ ڪم آڻجي ٿو ان صورت ۾ ٻار ’واؤ يا يي معروف ۽ لِين‘ استعمال ڪري سگهي ٿو.

’الف کان يي‘ تائين ترتيب سان هڪ اکر کي ٻئي اکر سان ڳنڍي، آخري اکر سان ڊگهو سُر ترتيبوار ’آ، او، اي‘ ملائڻ سان:

- الف ۽ ب سان: ابي...
- الف ۽ ٻ سان: اٻا، اٻو اٻي
- الف ۽ ڀ سان: .... (هن سان جيڪي لفظ جڙن ٿا، تن مان زيرن زبرن مٽائڻ سان ڪونہ ڪو معنادار لفظ جڙي ٿو)
- ب ۽ ب سان: (هن سان امڪاني معنادار لفظ جڙن ٿا)
- ب ۽ ٻ سان: بٻا، بٻو بٻي...
- ب ۽ ڀ سان: بڀا، بڀو بڀا...
- ٻ ۽ ب سان: ٻبا، ٻبو ٻبي....
- ڀ ۽ ب سان: ڀبا، ڀبو ڀبي...
- ت ۽ ب سان: تبا، تبو تبي...
- ت ۽ ٻ سان: تٻا، تٻو تٻي...

نوٽ: اهڙي نموني الف کي ٻين اکرن سان ۽ ٻين اکرن سان هرهڪ اکر ملائيندو آخر ۾ 'آ، او يا اي' جو ڊگهو سُر ملائي ڏسبو جيڪڏهن ڪو لفظ معنادار بيهي ٿو ته ان کي ڪٽي باقي رکي سگهجن ٿا. اهڙي نموني هر اکر سان ٻيو اکر رکي ڊگها سُر ملائبا ويندا ۽ بي معنيٰ لفظ جوڙيا ويندا. اهڙي انداز سان هزارين بي معنيٰ لفظ جڙي پوندا.

نتيجو:

ٻوليءَ جي پڙهڻ واري مهارت (Reading Skill) موجب بي معنيٰ لفظ جي اهميت ۽ ڪردار تي جيڪو اڀياس ڪيو ويو تنهن جو حاصل مطلب هن ريت رکجي ٿو:

- ٻوليءَ جي سکيا ۾ چار مهارتون: 'ٻڌڻ (Listening)، ڳالهائڻ (Speaking)، پڙهڻ (Reading) ۽ لکڻ (Writing)' ڳڻيون وينديون آهن.
- سکيا جي عمل دوران پڙهڻ واري مهارت ۾ ٻيون مهارتون جزوي طور شامل ٿي وڃن ٿيون؛ ان سبب پڙهڻ واري مهارت کي بنيادي حيثيت ڏني وئي آهي.
- ساليانو يا وقتي امتحان/ ٽيسٽ جي نظام کي، وقت ۽ حالتن پٽاندر، بهتر بڻائڻ سان سنا تعليمي مقصد ۽ نتيجا حاصل ڪري سگهجن ٿا.
- ابتدائي تعليم (Early Child Education) جي ٻار جي ڊيڪوڊنگ واري اهليت ۽ سطح کي جاچڻ لاءِ بي معنيٰ لفظ پڙهائڻ واري مشق يا ٽيسٽ تمام اهم آهي.
- ECE جي ٻار ۾ پڙهڻ واري مهارت کي وڌائڻ (Enhance) لاءِ بي معنيٰ لفظن واري سرگرميءَ کي متعارف ڪرايو ويو آهي؛ ان ڪارڻ بنيادي ڪلاسن جي نصاب (Curriculum) ۾ شامل ڪرڻ گهرجي.
- بي معنيٰ لفظ جوڙڻ ۾ هڪ حرف علت (Vowel letter) سوڌو ٽن اکرن کي معياري سمجهيو ويو آهي؛ جيئن: ٺاپ ـ عوت ـ ازو وغيره.

حوالا

1. https://www.englishclub.com/learn-english/language-skills.htm
2. **EGRA_Toolkit**_Second_Edition_March_8_2016_Final_Internal_Edits23 May2016_clean_HiRes.pdf. . Accessed May 19, 2017.
3. https://en.oxforddictionaries.com/definition/non-word
4. **R.E. Mayer.** (2008) Learning and Instruction, 2008 edition, p. 49. Accessed May 19, 2017, https://www.education.com/reference/article/what-is-decoding-reading/
5. https://en.oxforddictionaries.com/definition/non-word
6. **EGRA_Toolkit**_Second_Edition_March_8_2016_Final_Internal_Edits23 May2016_clean_HiRes.pdf
7. http://www.goodreads.com/topic/show/2164507-three-types-of-readers
8. **Donald L. Compton** (2009) Modeling the Growth of Decoding Skills in First-Grade Children. Scientific of studies of reading, vol 4, 2000, issue 3. pp: 229-259. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/S1532799XSSR0403_3